

LUND UNIVERSITY

Guld till gudarna

Larsson, Lars

Published in:
ALE

2015

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Larsson, L. (2015). Guld till gudarna. *ALE*, 2015(3), 1-9.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Guld till gudarna

Av Lars Larsson

Professor, Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet

Ett fynd med guldrakteater vid Kläggeröd högst upp på Romeleåsen har en ovanlig historik. De första föremålen kan ha påträffats så tidigt som på 1860-talet och de senaste 2014. Antalet föremål som påträffades vid det första fyndtillfället är osäkert och de fick dessutom en vid spridning. Förutom guldrakteater har också ett guldhänge, ett fragmentariskt s.k. reliefspanne och en guldtråd påträffats på samma plats. Möjligen kan fyndet sättas i sammanhang med en plötslig väderförändring åren 536–37 då skörden slog fel. Från de rika bygderna i väst- och sydkusten kan företrädare ha träffats på platsen som låg högt och därför närmast gudarnas hemvist Asgård. Med nedläggning av föremålen kan människorna ha försökt beveka de som man trodde hade orsakat den katastrofala situationen.

Inledning

Vårsådden var igång på fälten högst uppe på Romeleåsen. Vad var det som glimmade till där i marken? Bonden fick snabbt stopp på hästarna som drog harven och kunde plocka upp det blänkande föremålet. Det var stort som en riksdaler men hade en märklig bildframställning på ena sidan med något som såg ut som ett människohuvud och ett fyrfota djur omgiven av en förtjockad rand och en ögla. Kunde det vara ett smycke eller en medalj? När bonden såg sig om fick han syn på ytterligare ett liknande föremål och efter avsökning framkom ytterligare några. Uppfattningen om hur många som påträffades går något isär men minst fem och kanske upp till ett tiotal kan det ha varit. På kvällen när han kom hem till gården Kläggeröd 4 (Fig. 1) visade han fynden för resten av familjen. De var lika frågande.

Någon tid senare kom kakförsäljaren Valin förbi. Han hade hört talas om fyndet och fick lov att köpa föremålen. Genom kontakter kunde han sedan sälja dem vidare. Enligt osäkra uppgifter kom en del att försäljas till personer intresserade av fornfynd bl.a. i

Köpenhamn. Ett inköptes av en samlare i Malmö och kom som donation att hamna i samlingarna på Malmö museum (F 3971) (Eurenus 1888). Fyra föremål inköptes av handlare Olof Truedsson i Skurup. Han i sin tur erbjöd Statens Historiska Museum i Stockholm dem till försäljning. De var intresserade och gjorde avtryck i tennfolie men något inköp kom inte till stånd. När Truedsson avled fick Historiska Museet i Lund möjlighet att inhandla dem från dödsboet (LUHM 28048) (Rydbeck 1934; Rydbeck 1935).

Men där slutar inte fyndberättelsen. Någon gång kring 1893 fann samme bonde ytterligare ett liknande föremål på samma plats. Enligt uppgifter hade detta en framställning som liknade en uggle. Hans son Anders Larsson fick det och bar det en tid i en klockkedja. Tyvärr tappade han bort det efter ett tag. Men samme son påträffade trettio år senare ytterligare ett liknande föremål på samma plats. Det såldes till en skollärare som i sin tur försålde det till Historiska Museet i Lund (LUHM 25572). På så sätt hamnade merparten av fynden i Lund.

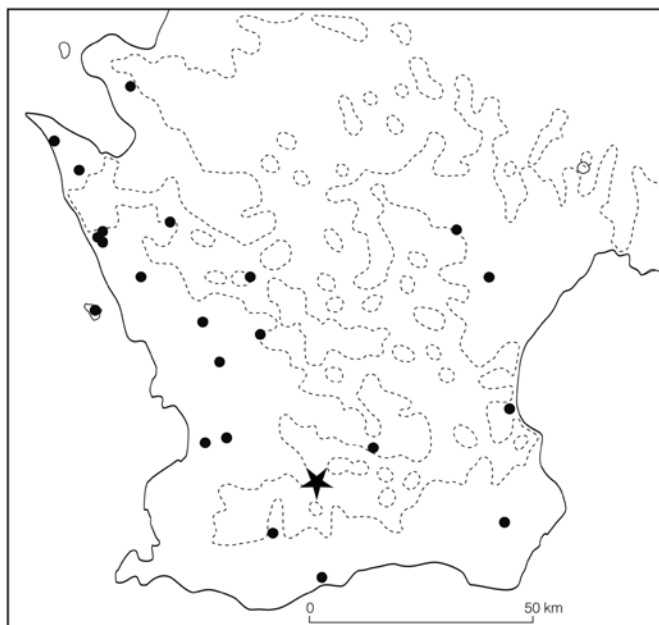

Fig. 1. Spridningen av depåer med guldbrakeater i Skåne. Fyndplatsen Kläggeröd är markerat med en stjärna. Den streckade linjen markerar utbredningen för bygderna under den aktuella tiden. Kartan baserad på Callmer 1991, Fig. 6, and Helgesson 2002, Fig. 24.

Fyndet består av s.k. brakteater dvs tunna runda guldblåtar som genom en stämpel försetts med en dekorerad sida (Axboe 2007). Här finns ett något märkligt format fyrfota djur och på dess rygg ett människoliknande huvud försett med en punkliknande frisyr avslutad med en hästsvans (Fig. 2, A–B). Framför huvudet är en fågel avbildad. Denna bildkombination tolkas oftast som en avbildning av guden Oden ridande sin häst Sleipner. Fågeln uppfattas som en av Odins korpar Hugin och Munin som informerade honom om vad som hände i omvärlden. Tre av brakteaterna med en diameter på något mindre än 3 centimeter är identiska och har tillverkats med samma stämpel (Fig. 2, B). En fjärde med en något annorlunda utformning av det fyrfota djuret är något större och har därtill tre runor som kan ange ordet **alu** vilket av vissa uttolkas som öl av andra som ett ord vilket gav beskydd eller styrka (Høst 1981; Imer 2015) (Fig. 2, A). Samtliga är försedda med en cirkelram med små förhöjningar och

ytterst en kant som närmast kan beskrivas som sammansmälta pärlor. Samtliga har försetts med en ögla. Det femte föremålet är inte en brakteat utan ett genombrutet hänge med tre koncentriska pärlband och innanför arrangemang av tre ögelförsedda guldrådar (Fig. 2, C). Möjligen kan det föremål som påträffades 1893 och som beskrevs ha en uggleliknande framställning ha varit just ett sådant hänge.

Fyndtillfälle och fyndantal

Hur förhåller det sig då med de brakteater i det första fyndet som eventuellt försålades i Köpenhamn? Hur vissa fynd i andra samlingar eventuellt kan knytas till Kläggerödsfynden beror på när de första påträffades. Ibland har det påståtts att detta hände ganska kort före det andra fyndet år 1893. Men det är ytterst osäkert. Den brakteat som hamnade på Malmö Museum inkom så tidigt som 1881 så det måste vara före det årtalet. Vid genom-

Fig. 2. Guldbrakteater (A–B) och hänge (C) som förvaras på Lunds Universitets Historiska Museum. Foto: Arne Sjöström.

gång av korrespondens på Antikvarisk Topografiskt Arkiv i Stockholm påträffades ett meddelande från en Eurenus med uppgiften: ”Noréns brakteat är funnen i Slimminge sn Skåne vid harfning på en åker”. Detta meddelande dateras till 1869. Denne Eurenus är troligen samma person som skänkte en brakteat från fyndet i Kläggeröd till Malmö Museum 1881. Kläggeröd ligger just i Slimminge socken. Eurenus kände väl till fyndomständigheten.

Det första fyndet skulle i så fall dateras till 1869 eller tidigare. I så fall blir ett par andra brakteater ytterst intressanta. Norén är känd som en privatsamlare boende i Marseilles, Sydfrankrike. Han ägde en brakteat framställd med samma stämpel som de mindre från Kläggeröd (Gjessing 1929). För att komplicera det hela finns det brakteater tillverkade med samma stämpel från ett fynd från Dybäck vid den sydsåkanska kusten. Enligt en källa skall den berömde engelske arkeologen Sir John Evans ha förvärvat Noréns brakteat och sedan donerat den till Ashmolean Museum i Oxford där den fortfarande förvaras (Mackeprang 1952). Men enligt annan information skulle Sir John Evans ha förvärvat sin brakteat i Köpenhamn år 1868. Detta passar väl ihop med uppgiften

om att kakförsäljaren Vallin skulle ha sålt brakteater vid besök i Köpenhamn. Så det är möjligt att både Noréns och Evans brakteater tillhör Kläggerödsfyndet.

Det finns ett betydande antal brakteater på Nationalmuseet i Köpenhamn men också i Stockholm och Oslo med uppgiften att de påträffats i Skåne men utan angiven fyndort (Mackeprang 1952). Antingen har dessa tillförts samlingarna före 1860-talet eller tillhör de former som inte överensstämmer med dem från Kläggeröd.

Kläggerödsfynden från ca 1868 till tidigt 1920-tal kan totalt ha uppgått till sju brakteater och två hängen. Fynden hamnade på museum i Oxford, Malmö och Lund. Tyvärr gäller inte detta längre. Brakteaten på Malmö Museum försvann för flera årtionden sedan. En höstnatt 2013 blev Lunds universitets historiska museum utsatt för inbrott. Tillsammans med andra guldföremål stals två av de mindre brakteaterna från Kläggeröd.

Guldbrakteater – spridning och funktion

Brakteater kan följas i flera olika stadier där de äldsta är mycket lika medaljer från Romarriket med en kejsarbild och en text med

romerska bokstäver. I romarriket användes de som belöning från kejsaren till generaler för utmärkta insatser. I Skandinavien förses de med en tydligare nordisk formvärld som framgår av Kläggerödsfynden. Föremålen har en vid spridning inom hela Nordeuropa. Vad avser funktionen har de oftast uppfattats, liksom i romarriket, som en form av belöning från de styrande till deras allierade (Andrén 1991). Att de skånska och danska brak-teaterna är funna i depoter men de norska i kvinnogravar visar att brak-teaterna kan ha olika betydelse i olika delar av spridnings-området (Bakka 1973).

Den form av brak-teater som uppträder i Kläggeröd dateras till början av 500-talet dvs till en sen del av folkvandringstiden. Vid denna tid inflöt ovanligt stora mängder med myntat guld från Romarriket som gäld från de senromerska kejsarna för att de till området invandrande folkgrupperna inte skulle plundra regionen. Dessa guldmynt smältes oftast ned och användes till att tillverka smycken och beslag som uppvisar ett mycket framstående guldsmedshantverk. Från Skåne känner vi till 23 brak-teatfynd (Axboe 2007, 2011) (Fig. 1). Från Danmark finns ett betydligt större antal. I några fåtal fynd finns en hel kedja som omfattar upp till åtta brak-teater med de största i mitten och mindre mot ändarna som avslutas med ett genombrutet hänge i båda ändarna. Från den stora central-platsen Sorte Muld på östra Bornholm kommer ett nytt fynd med hela 11 brak-teater, två hängen och guldpärlor som virats in i en silvertallrik från sen romartid (Axboe 2008).

Kläggerödsfyndet kan också ha omfattat en hel kedja med den något större brak-teaten i mitten, tre mindre på var sida och med avslut i form av hängen på vardera sidan.

Från den stora boplatsen Uppåkra söder om Lund (Hårdh & Larsson 2007) har tre brak-teater och ett par genombrutna hängen

påträffats i ett lager över ett nedbrunnet hus som rymde tre delvis sönderbrända människor (Axboe 2001, 2011; Axboe & Stocklund 2003). Detta fynd har föreslagits vara en form av minnesoffer förrättat av släktingar till personer som har dräpts i det hus som brändes ned någon generation tidigare (Larsson 2010).

Ett reliefspänne och en guldtråd

Vi kan följa fyndhistorien vid Kläggeröd i ytterligare två etapper. På 1990-talet byggdes en underjordisk guldkammare vid Historiska Museet i Stockholm som snabbt blev ytterst attraktiv bland besökare. I kammaren fanns en liten vattensamling som kom att fungera som en önskebrunn där besökarna slängde i slantar. Efter något år hade en anseglig summa samlats på dammens botten. Denna summa användes för att med metall-detektor kontrollera tidigare kända platser med främst guldföremål. Det hade nämligen visat sig att det förekommit illegal detektorsökning på flera platser. Detta uppmärksammades först på Gotland men fyndplatser på fastlandet hade också fått oönskade besök. Ett betydande antal fornyfynd hade påträffats vid metall-detektorsökningar, smugglats ut från landet och hamnat på antikvitetsmarknaden. Genom att få till stånd avsökningar av kända depåer skulle förhoppningsvis en del platser kunna avsökas före illegal metall-detektorsökning genomfördes. En av de platser som blev föremål för avsökning var just åkern vid Kläggeröd. Metall-detekteraren Jonas Paulsson som bl.a. varit till stor hjälp vid de fler-åriga detekteringarna i Uppåkra fick uppdraget och besökte några fyndplatser i Skåne. Vid Kläggeröd framkom inte fler brak-teater men insatsen blev långt ifrån resultatlös. Åtta fragment av ett stort förgyllt spänne i silver påträffades. Ett spänne är som en förstorad säkerhetsnål som rika kvinnor använde för

Fig. 3. Den centrala delen av ett reliefspänne i förgyllt silver med båge och fotparti. Foto: Arne Sjöström.

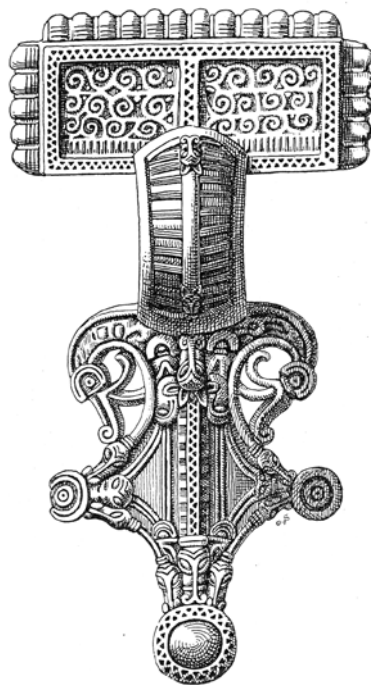

Fig. 4. Ungefär som detta reliefspänne har fragmenten från Kläggeröd ursprungligen sett ut. Från Salin 1935, Abb. 472

att fästa manteln framtill på bröstet. Fynden utgjorde delar av ett s.k. reliefspänne som utgör de mest dekorativa i denna grupp av smycken. Fragment av ett fyrsidigt huvudparti och delar av ett bågeformat parti liksom delar av foten till spännet ingick (Fig. 3). Huvud- liksom fotpartiet är rikt dekorerat med s.k. djurornamentik där kroppar liksom huvud och extremiteter är utdragna och förvridna. Fotpartiet har avslutats med något som närmast liknar ett rovfågelshuvud. Delar från fotpartiet passade ihop och med utgångspunkt från dessa delar har spännet ursprungligen varit omkring 15 cm långt, ett mycket imponerande smycke av hög kvalitet (Fig. 4). Trots en ihärdig insats påträffades inte de andra delarna till spännet. Eftersom det inte fanns spår efter klippmärken kan spännet sannolikt ha fragmenterats genom

markarbeten då plogskäret brutit sönder föremålet. Fragmenten påträffades inom samma område som det för brakteaterna så spännet har rimligen tillhört den ursprungliga depån.

Fynd av brakteater i kombination med praktfulla reliefspännen i förgyllt silver är inte ovanligt. Ifall vi uppfattar brakteaterna som främst manliga symboler blir kombinationen en markering av både manlig och kvinnlig offervilja.

För att få verklig klarhet i fyndet och fyndförhållandet vid Kläggeröd genomfördes ytterligare en detektorsökning 2014. Inga brakteater eller ytterligare fragment av relief-fibulan påträffades. Däremot framkom en förvriden guldtråd (Fig. 5). Att det fanns antydning till öglor i båda ändarna tyder på att den hade haft en speciell men nu okänd funktion.

Fig. 5. Det senaste fyndet, en förvriden guldtråd.
Foto: Arne Sjöström.

Legal och illegal detektering

Att inte alla, framför allt de stora delarna av spännet återfanns ger en oroande misstanke om att platsen har varit utsatt för illegal detektorsökning. De stora fragmenten kan då ha påträffats medan de mindre undgått plundrarna. Att ingen observerat någon aktivitet är inte något bevis på motsatsen. Dessa detektörer gör sina sökningar nattetid med ytterst sofistikerad utrustning. I de fall då illegal detektering uppmärksammats har de inte blivit ertappade vid sökningar utan i samband med transporter efter sökningar.

Att vår ledande antikvariska organisation fortsätter att kräva detaljerade inmätningssuppgifter i de rapporter som legal metalldetektering genomför är för artikelförfattaren totalt oförståeligt. Dessa rapporter är allmänt tillgängliga dokument och naturligtvis en verklig guldgruva för de illegala detekterarna. Här finns en verklig kontrast mellan kravet på dokumentens tillgänglighet och behovet att bevara fornfynden för forskning och inte minst för utställningar där allmänheten kan beundra dessa utsökta exempel på ett högkvalitativt hantverk. Genom de höga priser som dessa föremål inbringar på den öppna antikvitetsmarknaden kan de illegala detektorsökarna bekosta omfattande plundringståg medan de som genomför legala detekteringar måste ansöka om medel för att anlita detektörer till insatsen. En möjlighet

som genomförts i Uppåkra med utmärkt resultat är att anlita en detekteringsförening för genomförandet men detta uppfattas av vissa arkeologer som en form av försök att förbigå fackarkeologisk expertis. Hellre får de illegala detekteringarna fortsätta än att inomfackliga synpunkter blir utsatta för ifrågasättande.

Det är viktigt att allmänheten på olika sätt får ta del av den arkeologiska verksamheten. I Danmark finns flera grupper eller enskilda individer som under överseende av fackarkeologer genomför detekteringar med fantastiska resultat, bl.a. den ovan omnämnda depån med brakteater från Sorte Muld på Bornholm.

Genom en märklig tolkning av EU-bestämmelser har vissa länsstyrelser under den senaste tiden givet detektorklubbar tillåtelse att söka över vissa områden utan att kräva att dessa sökningar sker under ledning av arkeologisk expertis. I tillstånden anges att arkeologisk expertis skall tillkallas när föremål äldre än etthundra år påträffas. Men hur många detektörer har denna kunskap? Detta uppfattas av artikelförfattaren som lika förödande som att underlätta för illegal detektering genom att kräva av arkeologer med detektortillstånd exakt koordinater för funna fornsaker. Man kan slå sig för pannan åt denna högst besynnerliga hantering av antikvariska myndigheter.

Nära kontakt med Asgård

Men nu åter till Kläggerödsfynden. Hur kan dessa fynd tolkas? Det aktuella åkerpartiet till fastigheten Kläggeröd 4 utgör en nordslutning med en svag sänka. En del brakteater har påträffats i våtmark men det finns inte något som antyder att sänkan tidigare varit verklig sankmark. Den har snarare dränerats ned mot en dalsänka orienterad mot öster. Kläggerödsfyndet har däremot ett ytterst speciellt läge i ett större geografiskt perspektiv. Nästan alla andra brakteatfynd är belägna i områden som sedan lång tid tillbaka och inte minst under tiden för nedläggningen hyste en betydande bosättning. Men trakten kring Kläggeröd var närmast vildmark, möjligen utnyttjad för extensivt bete, under den aktuella tiden.

Fyndplatsen ligger endast ett par hundra meter från Romeleåsens högsta punkt på 186 meter. Därtill går gränserna för tre härader samman på ungefär lika stort avstånd. Idag har man en fantastisk utsikt både mot kusten i söder som mot väster liksom lång in mot norr. Mot väster ligger rika bygder med Uppåkra som huvudplatsen. Vid det södra kustområdet finns boplatser, gravar och depåer som anger en omfattande bebyggelse med en rik överklass (Larsson 2003). Tidigare har Dybäck nämnts som platsen för brakteatfynd. Att det troligen finns brakteater tillverkade med samma stämpel som de från Kläggeröd ger en indikation på varifrån personer kom ifrån som grävde ned föremålen funna i Kläggeröd. Just denna plats är belägen ungefär lika långt från sydkusten som västkusten och kan ha varit en lämplig mötesplats mellan de båda bygdernas befolkning (Fig. 1). I den nordiska mytologin är gudarnas värld Asgård belägen uppe i himmeln. Vill man försöka nå en nära kontakt med Asgårds innevånare vore en plats så högt upp som möjligt den lämpligaste. Föremålen kan ha grävts ned då personer från både syd-

och västkusten träffades och man genom det omfattande offret hade förhoppning om gudarnas hjälp. Men vad var då anledningen till denna ritual?

Intressant nog kan vi gå ett steg närmare en rimlig förklaring. Flera arkeologer har uppmärksammat en ovanlig nedläggningsintensitet av guldfynd och inte minst brakteater i början av 500-talet. Detta har förklarats bero på en kraftig väderförändring under åren 536–537 (Høilund Nielsen 2005; Axboe 2007; Gräslund 2007; Gräslund & Price 2012). Sydeuropeiska källor nämner att dessa år i det närmaste saknade somrar. Det talas också om stark kyla. Solen sken närmast som månen under ett och ett halvt år. Skördarna uteblev nästan helt vilket orsakade svält. Samma väderförändring går att spåra i närmast utebliven tillväxt av tallar i Nordsverige liksom förekomst av fosfater från denna tid i lager från Grönlandsisen. Ett i Sydeuropa omnämnt stoftmoln var orsaken till denna plötsliga förändring. Detta moln var resultatet av ett omfattande vulkanutbrott eller ett kometnedslag vars lokalisering ännu inte har kunnat fastställas.

Även i nordiska källor finns omnämnt händelser som kanske kan relateras till denna väderförändring. I *Gylfagening* beskrivs en Fimbulvinter som varade i två år. I *Voluspá* omnämns en likande händelse (Gräslund 2007). Det är inte säkert att Fimbulvintern hänger samman med den aktuella väderförändringen men inget annat väderomslag är så tydligt och plötsligt som det kopplad till åren 536–537. Även om det rör sig om knappt två år så bör förändringen haft konsekvenser under flera år.

Ifall Sydeuropa drabbades av dåliga eller uteblivna skördar bör situation i Sydskandinavien ha varit minst lika förödande. Detta kan förklara varför grupper av hårt drabbade skåningar bestämde sig för att samlas på en plats närmast Asgård för att genom ett offer

be gudarna om hjälp i de hårda tider som drabbat dem.

Kläggerödsfyndet har bidragit till en ovanligt lång fyndhistoria med utblickar till bl.a. Marseilles, Oxford och Stockholm. Perspektiv på så högst skilda företeelser som illegal metalldetektering, vulkanutbrott och gudarnas Asgård har dragits in i tolkningen.

Summary

Kläggeröd, on the Romeleåsen ridge in south-west Scania, southernmost Sweden, was the site of a hoard find containing at least six gold bracteates, a gold pendant, a relief fibula and a piece of gold wire. The history of the find may cover more than a century and a half, and there is some unclarity about what was found and how the objects were passed on before they ended up in museums.

The find site is special, located beside the highest point in south-west Scania, in a landscape that was used non-intensively during the time of the deposition, besides being right on the boundary between three of the historic districts known as hundreds (*härader*). It is therefore suggested that the hoard was deposited by representatives of settlements in southern and western coastal areas at a meeting place which, by virtue of its topographical location, must have been in close contact with Asgard, the residence of the gods. The deposition might possibly have taken place in connection with crop failure in the years 536–37.

Referenser

- Andrén, A. 1991. Guld och makt – en tolkning av de skandinaviska guldbrakteaternas funktion. Fabeck, C. & Ringtved, J. (red.), *Samfundsorganisation og Regional Variation*. Norden i romeskj jernalder og folkevandringstid. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter
- Axboe, M. 2001. En C-brakteat fra Uppåkra. Hårdh, B. (red.), *Uppåkra. Centrum och sammanhang*. Uppåkrastudier 3. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8°, no. 34. Lund.
- 2007. *Brakteatstudier*. Nordiske Fortidsminder Serie B, Bind 25. København.
- 2008. *Guldbrakteater. Sorte Muld*. Rønne.
- 2011. Katalog der Neufunde. Heizmann, W. & Arboe, M. (Red.), *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit – Auswertung und Neufunde*. Ergänzbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde Band 40. Berlin.
- Axboe, M. & Stoklund, M. 2003. En runebrakteat fra Uppåkra. Hårdh, B. (red.), *Flera fynd i centrum. Materialstudier i och kring Uppåkra*. Uppåkrastudier 9. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8°, No. 45. Lund.
- Bakka, E. 1973. Goldbrakteaten in norwegischen Grabfunden: Datierungsfragen. *Frühmittelalterliche Studien* 7, 1973.
- Callmer, J. 1991. Territory and Dominion in the Late Iron Age in Southern Scandinavia. Jennbert, K., Larsson, L. Petré, R. & Wyszomirska-Werbert, B. (eds.), *Regions and Reflections. In Honour of Märta Strömberg*. Acta Archaeologica Lundensia series in 8°, N° 20. Lund.
- Eurenius, M. C. J. 1888. *Katalog öfver den kulturhistorisk-etnografiska afdelningen af Malmö Museum*. Malmö.
- Gjessing, G. 1929. De norske gullbrakteatene. *Universitetets Oldsaksamlings Skrifter* II. Oslo.
- Gräslund, B. 2007. Fimbulvintern, Ragnarök och klimatkrisen år 536–537 e. Kr. *Saga och sed* 2007.
- Gräslund, B. & Price, N. 2012. Twilight of the gods? The ‘dust veil event’ of AD 536 in critical perspective. *Antiquity* 86.
- Hårdh, B. & Larsson, L. 2007. Uppåkra. Lund före Lund. *Föreningen Gamla Lund Årsbok* 89.
- Helgesson, B. 2002. *Järnålderns Skåne*. Samhälle, centra och regioner. Uppåkrastudier 5. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, No. 38. Lund.
- Høiland Nielsen, K. 2005. “... the sun was darkened by day and the moon by night ... there was distress among men ...” – on social and political development in 5th- to 7th-century southern Scandinavia. Häbller, H.-J. (Red.) *Studien zur Sachsenforschung* 15.
- Høst, G. 1981. Trylleordet alu. *Norske Videnskaps-Akademi Årbok* 1981.
- Imer, L.M. 2015. Jernaldernes runeindskrifter i Norden – kronologi og kontekst. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 2013.
- Larsson, L. 2003. Dybäck during the Iron Age. An area with centralising functions in southernmost Scania in

- local and regional perspectives. Hårdh, B. (red.), *Fler fynd i centrum. Materialstudier i och kring Uppåkra*. Uppåkrastudier 9. Acta Archaeologica Lundensia, series in 8°, No. 45. Lund.
- Larsson, L. 2010. Residences burning. C. Theune, F. Biermann, R. Struwe & G. H. Jeute, (eds.) *Zwischen Fjorden und Steppe*. Festschrift für Johan Callmer zum 65. Geburtstag. Internationale Archäologie, Studia honoraria – Band 31. Rahden/Westf
- Mackeprang, M. B. 1952. *De nordiske guldbrakteater*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter Bind II. Aarhus.
- Rydbeck, M. 1935. Betydande nyförvärv till Historiska museets förhistoriska avdelning. *Meddelande från Lunds universitets historiska museum 1934–1935*.
- Rydbeck, O. 1934. Nya guldfynd från Skånes järnålder. *Finska Fornminnesföreningens tidskrift* X.
- Sahlin, B. 1935. *Die altgermanische Thierornamentik*. Stockholm.